

ELLA KIVIKOSKI: *Kvarnbacken. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Åland.* 134 s., 60 plancher. Finnische Altertumsgesellschaft. Helsinki 1963.

Kring årsskiftet 1963—64 utkom Ella Kivikoskis med förväntan emotsedda monografi över gravfältet på Larsas Kvarnbacke i Saltvik socken. Gravfältet ligger i den åländska järnåldersbebyggelsens centrum och är med sina 140 registrerade monument ett av Ålands största. Det undersöktes i sin helhet av Kivikoski under åren 1957—60 och endast en av gravarna har tidigare publicerats (gr. 49, SM 1959). Gravtypen är den för Åland vanliga, runda högar med en diameter av 2—12 m och en stenkärna som gömmer bålresterna, av vilka en del ofta placerats i ett lerkärl. Två av högarna hade en kullfallen bautasten på toppen. Några gravar konstaterades vara dubbelgravar och både kombinationen man-kvinna och 2 män förekommer. Gravfältet rymde vidare två treuddar och en skeppsättning, samtliga fyndtomma. Fem högar med en rektangulär fortkedja av stora stenar (gr. 37, 131—133, 135) konstituerar en fjärde gravtyp, gravfältets kanske intressantaste fornlämningar. De låg alla i gravfältets periferi, en i dess östra del, de övriga fyra i dess södra utkant. En av gravarna innehöll några lerkärlsfragment men inga brandspår, en annan en sekundär(?) järnkniv. I fyra av gravarna kunde man i centrum konstatera en mörkare fläck som fullt motsvarade längden av en fullvuxen person och Kivikoski har tolkat dessa gravar som skelettgravar. Denna tolkning vinner ytterligare stöd av gravarnas belägenhet på gravfältet. I fråga om det sistnämnda har man nämligen kunnat göra den intressanta iakttagelsen att de äldsta daterbara gravarna är grupperade i dess norra del varifrån fältet sedan vuxit mot söder där man finner de yngsta fyndförande gravarna. De fyndtomma rektangulära gravarna ligger längst i söder och torde alltså utgöra gravfältets yngsta monument. Gravgömmen är visserligen ännu hednisk men avsaknaden av gravgåvor och det från de övriga gravarna avvikande skelettgravskicket antyder ett kristet inflytande. Av denna horisontalstratigrafi kan man vidare sluta sig till, att bredvid varandra liggande gravhögar är ungefär samtidiga och på så sätt datera även fyndtomma gravar och sådana som innehåller föremål som inte är daterande. Kvarnbacken är ett vackert exempel på vilka resultat en totalundersökning kan ge.

Gravfältet med sina högar, treuddar och sin skeppsättning, är ett typexempel på ett åländskt gravfält från yngre järnålder, i vidare mening har det sina bästa motsvarigheter väster om Östersjön och närmast då i Mälardalen. Det är därför så mycket mer förbluffande att finna, att gravgodset avviker från allt man tidigare varit van vid. Alltifrån de äldsta gravarna från yngre folkvandringstid finner man föremål med typisk västfinsk, i några fall allmänbaltisk karaktär. Sådana föremålsformer är t.ex. små likarmade spännen, kraftformade- och runda genombrutna spännen (de sistnämnda i mansgravar), konkav-konvexa armringar, en herdestavnål (i mansgrav), halsringar med sadeländar, kedjegarnityr av brons och kedjehållare med parvisa djurhuvuden, för att nämna de mest typiska. I de flesta fall är det alltså fråga om föremål som hör till kvinnodräkten, m.a.o. starkt personliga föremål som inte får sin förklaring genom handelsförbindelser utan som måste förutsätta en västfinsk befolkning. När det gäller vapnen i mansgravarna kan man icke yttra sig med samma bestämdhet; som Kivikoski påpekar är ju vapnen inga goda indikatorer för nationalitetsbestämningar. Flere fynd av finska angos antyder dock även de en finsk befolkning. Under vikingatiden sker sedan en gradvis förskjutning emot svenska föremålsformer och vid denna tid skiljer sig gravfältet icke mera från det vanliga. Kivikoski kommer till den slutsatsen, att en så starkt västfinsk prägel icke kan förklaras annorlunda än genom en finsk befolkning, som överflyttat från trakterna av Åbo eller Nystad och som under några generationer bibehållit sin nationella särart. Kivikoski frågar sig också huru stor denna befolkningsandel kan ha varit. Det visar sig då, att endast två andra gravar på Åland har en finsk karaktär. Den ena (Långbergsöda Södergård) är dock gravfältets enda under-

sökta grav, varför det är för tidigt att yttra sig om huruvida det finska inslaget på Kvarnbacken är ett undantag eller om man kan vänta sig nya fynd av detta slag.

I slutkapitlet upptar Kivikoski till behandling flere av de problem som häftar vid den yngre järnålderns bosättnings- och kulturhistoria på Åland. Viktiga för en lösning av frågan om vad som hände på Åland då de yngsta gravarna på 900-talet upphör, är de rektangulära högarna med skelettgravar. De belyser 1000- och 1100-talens dåligt kända bosättningshistoria på Åland. Nya aspekt på detta dunkla skede får vi säkert efterhand som materialet växer. T.ex. Dreijers undersökningar i Kvarnbo Kohage i Saltvik är viktiga i detta avseende.

Till sist. Bokens typografi är utsökt god och planschererna, komponerade av fru Toini Erkola, förträffliga. Några ornamentala detaljer som t.ex. pl. 7: 21 och 16: 1 skulle man dock gärna ha sett även tecknade, en obetydlig detalj i detta exempel på en sällsynt forskarnit som under de senaste åren presterat bl.a. Suomen esihistoria och Finlands förhistoria.

Torsten Edgren

NIILO VALONEN: Zur Geschichte der finnischen Wohnstuben. *Mémoires de la Société Finno-ougrienne*, 133. Helsinki 1963. 598 s., 628 ill.

Under de senaste åren har några omfattande monografier i nordisk etnologisk byggnadsforskning utkommit. Prof. Ilmar Talve publicerade 1960 undersökningen »Bastu och torkhus i Nordeuropa», den följdes 1961 av verket om de nordosteuropéiska riorna. Fähuset i Finland har behandlats av dr Asko Viljuna (1960). År 1963 trycktes prof. Niilo Valonens digra arbete om de finska boningsstugorna som baserar sig bl.a. på det material som inkommit till Nationalmuseum sedan 1956, då Etnografiska avdelningen inledde ett landsomfattande insamlingsarbete med hjälp av ett frivilligt medarbetarnät.

Centraltemat i avhandlingen är klarläggandet av ursprungsstadierna för de väsentliga boningsrummen *pirtti*, *pertti* (boningsrum utan kokhård och bakugn el. boningsrum där mat kokas och bröd bakas) och *tupa* (boningsrum där mat kokas och bröd bakas), därmed sammanhänger eldstäderna, varför i ett stort avsnitt (370 s.) redogörs för ugnstyperna, ugnens delar samt ugnarnas läge: den inrökande stugugnen, riugnarna, utomhusugnen, stugugnen med skorsten.

Det framgår, att *pirtti* och *tupa* till sina typer och funktioner har bestämda utbredningsområden: *pirtti* 'boningsrum där det icke kokas o. icke bakas' uppträder på ett sydvästhinskt område (Eg. Finl., Sat., Tav.) samt i bet. 'boningsrum där man kokar och bakar' på ett nordfinskt område, *pertti* i sistnämnda bet. i Gränskarelen, *tupa* vanligen 'boningsrum vari kokas och bakas' i det övriga Finland. Det centrala boningsrummet *pirtti* är på det sydvästhinska området kombinerat med en stuga (pakaritupa) vari kokas och bakas, på det nordfinska området (samt övre Sat.—v. Tav.) med en gäst- och sovstuga (*tupa*). Med *tupa* som centralt boningsrum har åter varit förenad en annan stuga: pakaritupa, toistupa, finl.sv. anderstuga, framstuga (i s. Kar. *pirtti*) med mångsidig användning. Vidare behandlas de andra stugrummen i boningshuset: den karelska hörnstugan, stugan som en fortsättning på farstun, förstugan, sidkammarestugan i mell. Öb., sidstugan i nedre Sat., den avskilda gavelstugan samt den övre stugan i tvåvåningsbyggnader. Till stugor utom själva boningshuset, men dock inom gårdsgruppen, hör en enskild stuga: ruokatupa, pakaritupa, renkitupa, de typiskt västhinska sytningsstugorna samt finl.sv. bagarstuga, lillstuga. Beträffande bastun är att märka, att den i sydv. Finl., s. Tav. och mell. Öb. benämnes 'pirtti', fastän ordet dock är i utdöende.

Ortnamnens betydelse som vittnesbörd om bebyggelse av olika slag har tidigare observerats av bl.a. Frödin. Valonen understryker redan i inledningen, att ortnamnen